

Statky a práce nehmotné.

Motto: „Le capital primitif, quo'n a tant cherché, est cette force, dont l'homme est doué et à l'aide de laquelle il peut mettre en valeur toutes les choses, que lui présente la nature. — Le fond primitif, cette puissance productive, cette force, qui constitue l'homme, c'est l'esprit. L'esprit. Voilà le principe du principe de Smith; voilà la puissance, dont le travail relève; voilà le capital, qui contient et produit tous les autres; voilà le fond permanent, la source primitive et inépuisable de toute valeur, de toute richesse. Toutes les forces de la nature, comme toutes les forces physiques de l'homme, ne sont que des instruments de cette force éminente, qui domine et emploie toutes les autres.“

Adam Smith par M. Cousin,
Séances de l'Académie des sciences
morales et politiques. Tome X.

§. 1.

Všeliká práce, kterouž konáme, má za oučel, věci kolem nás tak změniti aneb vyrobiti, aby mohly sloužiti potřebám a žádostem našim, aneb jiným slovem, aby pro nás nabyly cennosti a užitečnosti. Úlohou výroby jest teda: nově užitečnosti neb cennosti tvořiti, *) tyto pak

*) Výroba Production a výrobek Product. — Píšeme výroba od vyrobiti, jako od nahraditi náhrada, od pokloniti poklona, od nahoditi náhoda, od zastaviti zástava, od poraditi porada, od vypraviti výprava, od porobiti poroba
Prix, Preis nazýváme cena — valeur, Berth nazýváme cen-

nalezáme spojené s věcí, již *výrobkem* nazýváme, a kteráž napotom cestou výměny z ruky do ruky přechází a pro cennost svou v penězích vyměřitelnou, *statkem* *) se jmenuje. Takové statky bývají zhotoveny z některé věci tělesné, kteráž se dá smysly lidskými pochopiti, viděti nebo hmatati a proto *hmota* slove.

Mnozí však lidé pracují sice, ale nevyrobují statky takového to způsobu a předce se o nich praví, že konají práci užitečnou. Vímeť zajisté všickni, že se tímto způsobem může utvořiti mnoho nové užitečnosti, kteráž je schopna zadosť učiniti potřebám i žádostem našim. Taková užitečnost má často i svou cenu tržní pro výměnu — a tudy všechny vlastnosti jiných statků, aniž je vtělena ve věc některou tělesnou neb hmotnou; takovou užitečnost nazýváme pak obyčejně statkem duševním aneb nehmotným. Tak n. př. lékař, advokát tvoří užitečnosti,

nost, neb tato je vlastnost při věcech, a sice vlastnost *složitá*, sestávající z užitečnosti a vzácnosti. — Považujeme-li tuto vlastnost bez ohledu na věc, k níž náleží, jako předmět, jmenujeme ji též *cenností*.

*) *Státek* — franc. *richesse* — něm. *Gut* — přijato dle biblického výrazu statkové vezdejší, kde *statek* znamená každou věc, kterouž se můžeme státi bohatými.

kteréž slouží potřebám našim a mají spolu svou cenu pro výměnu. Tím způsobem mluví se o statcích neb výrobcích tělesných a duševních anebo o hmotných a nehmotných.

Jest toto vlastně vyjádření chybné, neb to co my vyrobiti můžeme, není nikdy tělo nebo hmota; *) ty nám jsou dány od Boha, my pak při nich tvoříme jen užitečnost. Tato vlastně jest náš tvor, náš výrobek a tento nemůže nikdy býti hmotným. Ta forma, kterouž řemeslník neb umělec udělí hmotě své, ku př. kovář, hrnčíř, sochař a t. d., je sama tak málo hmotou jako naučení, kteréž učitel dává žáku svému. Oba utvořili užitečnost, jen že první je vtělena ve hmotu, ješto druhá přešla na ducha. — Celý rozdíl teda jest ten, že jedna práce předělává věci a druhá duchy lidské. Mluvíme-li o výrobcích hmotných neb tělesných, cheeme tím vyjádřiti statky takové, kde užitečnost od nás vyrobená s nějakou hmotou je spojena.

*) Il est vrai, que l'instruction, le goût le talent, sont des produits immatériels. Mais en créons nous jamais d'autres? ptá se vším právem Dunoyer.

§. 2.

Není to vlastně práce sama, již sluší nazývatí užitečnou, jinak by užitečnost s prací samou se ukončila, neboť práce sama tráví se při hotovení výrobků a jen ve výsledku jejím trvá užitek. Must se pozorovati rozdíl mezi prací a jejím výsledkem, jakž je nejprvé vytknul Storch a ještě lépe po něm Dunoyer. Práce je užítkovorná — výrobek je užitečný. Všecka zaměstnání, nechť jich působí na věci nebo na člověka a ducha jeho, konají práci. Práce sama pomíjí v běhu vykonávání svého. Ale práce jak hmotní tak duševní tvoří užitečnost, kteráž zůstane a se sbírá i nahromaduje, zároveň s činností — buď na věcech nebo při lidech. Hodina učení, již dává profesor žáku svému, se ztráví, jako práce, již si dává hrnčír k vyrobení své nádoby — ale vzdělání, jež tím způsobem žák obdržel, zůstává na duchu jeho tak nezrušitelně jako forma, kterou hrnčír vtisknul dílu svému. Jako řemeslník nástroji a fabrikant mašinami na vyrobené hmoty, tak učenec neb učitel pracují slovem nebo písmem na osvětlení ducha našeho, umělec malbou, zpěvem, hudbou, básnictvím vzdělává krasochuť

neb oblibu naši — to jest cit a úsudek pro krásu. Písmo nebo slova, kterýmiž onen pracuje, nejsou vlastně výrobkem jeho — ony jsou jen nástrojem, rovněž jako zvuk a hlas, to jest pohnuté vlny vzduchové, nejsou výrobkem hudebníka, nýbrž jen prostředkem, kterýmž cit a myšlenka umělcova k nám přechází. Výtvar práce jeho je vlastně vzdělanost, krasochuť, jako výsledek práce lékařovy je zdraví; výtvar mistrů v šermířství, tělocviku, plavectví a t. d. je obratnost, síla, neohroženost, vytrvalost; výtvar kněze nebo mravoučitele mravnost a zbožnost; výtvar právníka spravedlnost lidí neb aspoň šetrnost ku právu jiných; a konečně celé vlády a všech jich úředníků prací žádoucí výsledek jest neb má býti pořádnost lidí, jich úcta k zákonům a z toho plynoucí spokojenost a blaženost.

§. 3.

Všecky tyto vlastnosti jsou mocnými prostředky k vyplnění potřeb a žádostí lidských, ony jsou nejhojnějším pramenem bohatství a moci pro ty, kteříž je mají. Užitečnost je i zde jako jinde základem cennosti. I zde potřeba a žádost tito dva soudcové užitečnosti, tito ro-

Nehm

}

dičové poptávky ustanovují cenu, kterouž se uvolíme dáti za vědomost od učence sdělenou, nebo potěšení a zvelebení citů od umělce způsobené. I zde ale musí přistoupiti vzácnost (rarité — Seltenheit), máli se cennost uzná-
vati; neb jen když se nám nepodávají užiteč-
nosti ty ve množství nevyčerpaném, mají cenu pro výměnu. Práce dělníka obrátného, vytrvalého cení se vždycky výše, a kupecký, kterýž nabyl známosti jazyků, zemí, zboží, oučtů a t. d., dostane snadno hojný plat za služby své. Řemeslník, jehož krasochuť viděním mnohých děl umělých je vybroušena, dovede z této přednosti své přenešením jí do výrobků svých peníze dělati. Národ zdravý, silný a umělý je bohatší než neduživý a neobratný, neb tyto vlastnosti rovnají se velikému bohatství, jako n. př. veliké zásobě železa, kamenného uhlí a parních strojů, nebo pomocí těch jako oněch dá se mnoho výrobků zliotoviti. Každodenní zkušenost nás učí, že bohatství národu jde rovným krokem s jich vzdělaností a že s oběma zároveň kráčí jich moc. Několik tisíc vojáků vzdělaných nalezá ve vědomostech svých prostředky, odolati sto tisícům nejudačnějších bojovníků

surových, jakož toho důkazy vidíme v Algerii a Indii; v této poslední zemi společnost kupců anglických založila říši, kdež vládne mocně nad více než 100 miliony poddaných. Tak malá ale vzdělaná Evropa dává zákony všem těm nesmírné velikosti dílům světa, obývaným od národů nevzdělaných a surových.

Ale jako moc států postupem vzdělanosti se zakládá, rovněž tak jich síla, sláva a bohatství zanedbáním věd upadá. Tak klesala světovládná říše Římanů, čím více klesala mezi nimi láska věd a jich pěstování; a barbarové, jichž byli prvé miliony podmanili slabým počtem svým, porazili je a říši jich ztroskotali. Nicméně ještě i chatrní a roztroušení zbytkové vzdělanosti římské byli tak mocní, že tolik velikých bojovných a mladistvých národů přemohli, tak že po některých, jako na př. po obojích Gothech, ani památky jména na světě nezůstalo a Francouzi ne jazykem předků svých, vítězných Franků, ale jazykem od nich podrobených Římanů mluví. A nahlédneme do dějin Slovanstva. Téměř polovice nynějšího národu německého pochází z krve slovanské, v celé východní části Německa žijí potomci Slovanů

polabských, kteříž byli *nejprve podmaněni*, poněvadž pro svou rozdrobenost a nesvornost neměli společního střeďiště moci a vzdělanosti své, a *později řeči a jména zbaveni* a v počtu narodů vymazáni, poněvadž nemohli při rozdrobení svých nářečí a literatur, při zanedbání vzdělání svého odolati křesťanstvím, vědami a průmyslem ozbrojenému a sestředěnými silami proti nim válčícímu duchu Němectva. A tak byly pochovány celé světy Slovanů v moře zapomenutí, kdežto spějí jako posvátná jich Vineta pod vodami moře baltického a zřídka kdy jen nalezne se norec, kterýž by se odvážil do těchto hlubin, ohlédati velebené ty ostatky.

Budiž nám to naukou, že i my neodoláme návalům cizinstva, že i my neobhájíme národnost a samostatnost svou, jestliže nebudeme se sousedy svými statně a vytrvale zápasiti v průmyslu a vzdělanosti.

§. 4.

Uvážíme-li, že schopnosti a vlastnosti lidské, o nichž jsme mluvili, jsou neb aspoň mohou býti skutkem práce působící ne na věci, noprž na člověka samého, nebude nám možná nevi-

děti velikou podobnost a příbuznost těchto výtvorů nehmotných se hmotnými výrobky průmyslu.

Jsou však také rozdílové znamenití a pozoruhodní: Povaha a přirozenost výsledků práce duševní neb nehmotné ukáže se po bližším uvážení velice rozličná od výrobků hmotných.

Jak nebývá výtvor mnohé práce nehmotné výrobek, kterýž by se dal dle všech vlastností svých dobře poznati, vyměřiti a oceniti, jakož to u jiných výrobků vyhledáváme; ano již vykonáním pouhé výměny pomine pro ostatní lidstvo cennost statku postoupeného. Tak ze zpěvu slyšeného nezbývá nic než zpomínka; a kdož dovede vyměřiti cenu nabytého prospěchu? Ježto jiné statky přecházejí výměnou z ruky do ruky, u statků nehmotných to buď dokonce není možná — jako nelze nikdá postoupiti druhému prospěch z vidění výtečných děl uměleckých nabytý, a mohuli komu postoupiti vědomosti získané, nejde to jinak než přistoupením práce a namáháním ducha z druhé strany. Že se učenost na trhu koupiti nedá, každé dítě nám poví.

U jiných výrobků leží to ve vůli majitelově, komu užitečnost své věci postoupiti míti; u statků nehmotných není to obyčejně v moci tvořícího nebo postupujícího ustanoviti hranici, jak daleko užitečnost výtvoru svého chce nechat sahati. Vystoupiv jednou z hlavy, je výtvor jeho jako by bytnost samostatná, duší a vůlí nadaná, jenž zalétne kdož ví kam, aniž se spravuje dle vůle otce svého. Zdaliž mohli starí mudrcové řečtí přechod vědomostí svých na nás jakým způsobem zamezit, ba jen o něm vědět? Jsem díla velikého hudby skladatele Mozarta jméním výhradním německého národu z něhož posel? Nejsouliž rovným právem jméním všech jiných národů a nejvíce těch, kteříž je více milují a nejlépe provozovati znají? Muž, kterýž výrobky své jiným daruje, vyčerpá konečně bohatství své a schudne, ježto hlava učence, kterýž jiným postupuje vědomosti své, je jako nádoba oné vdovy o níž písmo praví, že dávala z ní potravu prorokovi: Vždy zůstane plná ba bohatá často při tomto neustálém vydávání.

Rovněž ztrávením výrobků jiných bohatství své zmenšujeme, kdežto tuto bohatneme čím

více statků duševních ztrávíme. Konečně sluší ještě připomenouti, že užívání jich současně velikému množství lidí možné, aniž požívání jedněch druhým újem činí. Podobně jako některé barvy a vonidla již při zpotřebování velmi skrovném mají působení velmi rozsáhlé, jako u př. jediným zrnkem mošusu mnohé domy vůní naplniti možná, tak mimika hercova a hlas zpěvcův v jednom a též okamženi tisícům zároveň a stejně může způsobiti potěšení neb jemné hnutí soucitu.

Ješto jednoho výrobku hmotného n. p. téhož nástroje v jedné chvíli jen jeden může užívati, — a k vyrobění kusu sukna druhého, podobného tomu které již mám, tatáž schopnost, síla, náklad a práce naložiti se musí, jako k prvntmu: mají statkové duševní tu vlastnost, že se to, co vlastně jich cennost stanoví, do nesčíslnosti zinnohonásobniti dá, a to nejsnadnějším způsobem, bez původní síly, ba takořka bez práce a nákladu. Skladby hudební ve známkách po celém světě téměř srozumitelných, myšlenky učenců ve spisech a knihách a nad to v oděvu snadno měnitelném nejrozličnějších jazyků, tisk a tisickráte se dají násobiti a opakovati. Písně

básníkovy podobným způsobem nebo podáním z úst do úst, putováním od národu k národu se násobí pro požívání — a i sama díla umělců výtvarných ve mnohonásobných snadných a laciných odličkách, jako sochy v odličkách, malby a výkresy v kopířích a otiscích, *neli* s původním výtvozem *stejně*, aspoň více méně *podobně* rozkoše poskytuje všem, kdož je hledati a ceniti znají.

§. 5.

Podavše takto některé rysy k lepšímu naznačení povahy a rozdílů prací a statků nehmotných i hmotných, a vyloživše smysl, jakýž přikládáme slovu „výroba,“ soudíme, že by nebylo od místa pronesti zde mínění své vzhledem na pátku již tak dlouho trvajících mezi ekonomisty o to — zdali práce nehmotné jsou výrobné nebo nie?

Smith, tento slovučný starosta naší vědy, pronesl se o této otázce poněkud nejasně a nestejně. On prohlásil za nevýrobné všechny stavy, jichžto práce se nevtěluje v některou věc hmotnou, jichž výtvor zároveň s prací pomíjí, jichž požívání nemůže déle trvati než samo tvoření

a kteréž tudy nezůstávají výsledku, jenž by se mohl napotom prodat a za jinou práci vyměnit. Dle jeho mínění netvoří tyto práce nových cen² not a tudy jsou nevýrobné. — Dle tohoto pravidla musí prý se pokládati za nevýrobné všechny práce vládařů, správců, úředníků a služebníků, učenců i umělců, kněží a vojáků, lékařů a právníků. *)

*) Klademe tuto místo jeho mínění v té věci hlavně vyslovující, nemajice jiného exempláře v rukou, dle francouzského překladu:

»Le travail de quelques-unes des classes les plus respectables de la société, de même que celui des domestiques ne produit aucune valeur; il ne se fixe ni ne se réalise sur aucun sujet ou chose qui puisse se vendre, qui subsiste après la cessation du travail et qui puisse servir à procurer par la suite une pareille quantité de travail. Le Souverain, par exemple, ainsi que tous les autres magistrats civiles et militaires qui servent sous lui, toute l'armée, toute la flotte, quelques-unes des professions les plus graves et les plus importantes, les ecclésiastiques, les gens de loi, les médecins et les gens de lettres de toute espèce, sont autant des travailleurs *non productifs*.«

»Leur service, tout honorable, tout utile, tout nécessaire qu'il est, ne produit rien avec quoi on puisse ensuite se procurer une pareille quantité des services.

»Leur travail à tous, tel que la déclamation de l'acteur, le débit de l'orateur ou les accords du musicien, s'évanouit au moment même qu'il est produit. Smith, II. dil str. 312—13.

§. 6.

Není těžko pozorovati, že pravidlo, kteréž Smith ustanovuje, netoliko není naskrze pravdivé, ale že ani na práce všech těch stavů, jež Smith tuto sám uvádí, se nehodí.

Tak není zajisté pravda, že těmito pracemi nepovstávají nově cennoty, pakliže jinak je cennota jaká tam, kde se nalézá užitečnost, jenž je spolu vzácná; zajisté utvořil učitel novou cennotu, zplodiv ve hlavě svého žáka novou vědomost užitečnou a spolu vzácnou; — a jestliže utvořil novou cennotu strojník zhotovivši stroj, jímž se výrobky užitečné vyvésti dají, jakž by se totéž nemohlo a nemělo rovným právem říci o učiteli, jenž utvořil novou známost, kteráž tu samu službu koná?

Když tři vstupují ve spolek k založení továrny, tu jeden vloží do spolku svoji půdu a stavení své, druhý jistý kapitál, třetí jediné svoji známost průmyslu a nabytou zkušenost.

Ujednali se mezi nimi, že se výnos stejně mezi ně rozdělovati má, vysvítá z toho patrně, že všickni ve spolek vstupující poklady své za cennoty sobě rovné považovali, a kdyby řekl, že vědomost třetího není cennota, tvrdil by

že tento třetí ostatní dva ošidil, co však čelí proti pravidlům, vůbec uznaným o nabídce a poptávce, jenž jsou jediní soudcové cennosti, ba i proti prostému rozumu.

§. 7.

Není dále pravda, co po Smithovi zvláště Malthus tvrdí, že by práce nehmotné po sobě nezůstavili žádné stopy. Výmysly učenců a výtvořů umělců nepomíjí zároveň s jich pronešením nebo vytvořením; netoliko že ve hlavách našich se zachovávají a přecházejíce z jedné do druhé, nové, sobě příbuzné rodí a v nesčíslných známkách na všech výrobcích národů vzdělaných se objevují a poznávají: ale dají se na mnoze i na látkách hmotných upevniti a potomstvu zachovati. Tak myšlenka učencová a básníková zachová se v písmě, matematikova v číslech, malířova na plátně a v barvách, sochařova v mramoru; nemůžeme ovšem zachovati podivuhodné zvuky houslí Paganiniho a sladké hlasy zpěvu Catalanové, ale za to zachovali se nám v notách harmonie Glukovy a melodie Rossiniho. Není též pravda, že by se výsledky všech prací duševních dále prodati

a za jiné statky nebo práce vyměnění nemohly. Nemocný nemůže ovšem snadno prodat radu lékařskou, kterouž zaplatil, ani ten kterýž z koncertu přichází to, co tam za své peníze slyšel: ale tomu, kterýž platil svému učiteli za naučení sobě udělené, nebrání nic, aby učenost takto nabytou, zase podobným způsobem odplatným, jinému nepostoupil?

Učenec, kterýž vymyslel nový užitečný pochod v některé větvi průmyslu, nemá peníze neb času k jeho užívání, prodá nález svůj fabrikantovi a tento pakliže ztratí chuť, prodá jej zase jinému, kterýž k jeho upotřebení dílnu založí. Nežádka stává se, že lékař prodává neznámý lék, jejž nalezl, mechanik výkres nového stroje, jejž vymyslel a lučebník recept k nové barvě, již vyskoumal; ba i kejklíři postupují si vespolek za peníze tajemství, jimiž podivent a peníze lidí získati znají.

§. 8.

Z toho vysvítá, že se Smith v této věci zmýlil a to více, než takovému muži, jako byl on, dovoleno jest se mýliti,*) Jeho slovo

*) To jest trefné vyjádření Rossillo: »Il s'est trompé, disons-le, au-delà de ce qu'il était permis à Adam Smith de se tromper.«

zavedlo jiné ekonomisty tak, že omyl jeho ještě mnohem rozšířili a o všech, kteříž nehmotnými pracemi se zaušejí, mluvili, jako by byli praví zahaleči a jakoby nebylo jinde zásluhy, než při hotovení hmotných výrobků. Zvláště slo-
vutný Malthus v tom smyslu daleko zašel, a sám
důmyslný Sismondi pokládá práce duševní za
nevýrobné *), poněvadž prý plody jich nemohou býti uspořeny nebo nahromaděny v kapitál a tak zachovány k budoucímu požívání: jako by nebyly všechny naše biblioteky nahromaděné kapitály těchto plodů, duševních prací zachované potomstvu; a zajisté i on nemyslil, že by cena těchto knih, že by zásluha jeho vlastních výborných spisů, náležela papírníkovi, tiskaři a knihaři, a nebo že by snad cennost výteč-

*) S'ils (les travaux) ne produisent aucune jouissance, ils sont inutiles; si leurs fruits sont de nature à ne pouvoir jamais être réservés pour une consommation future, ils sont improductifs; tandis que les seuls travaux productifs, ou qui créent la richesse, sont ceux qui laissent après eux un gage au moins égal en valeur à la peine, qu'ils ont coûté.

Simonde de Sismondi: Nouveaux principes d'économie politique. Tom. 1. p. 64.

La chose, qui ne peut point s'accumuler, qui ne peut point se garder pour une consommation future — n'est point une richesse . . . tamtéž str. 62.

něho obrazu, kterýž se za tistce prodává, byla utvořena od dělníka, kterýž plátno k němu setkal, štětec svázal, anebo barvy utřel.

A nemuseli bychom za blázna pokládati toho otce, kterýž celý kapitál svůj, to jest všecky své statky uspořené, vydá jak říkáme na vychování svého syna, to jest aby mu za to vyměnil a opatřil možnost nahromaditi vědomosti, kteréž mu mají více vynésti než kapitál vynaložený — kdyby nahromadění plodů duševních prací byla pouhá nemožnost?

§. 9.

Sismondi, kterýž ve svém spise tak dobře vytknul, že práce vyrobující statky může býti postřední nebo bezpostřední, měl zajisté dříve než kdo jiný poznati, že všecky práce všech stavů, kteříž byli od Smitha nazvaní nevýrobnými, když ne *přímo* aspoň *postředně* k vyrobění statků působí; neboť všickni tyto stavové buďto tvoří bezpečnost, pořádek a mravnost, bez nichž se výroba dobře dožiti a bohatství naše zmáhati nemůže, buďto rozmnožují aneb rozširují vědomosti, kteréž snadnější a hojnější výrobu statku podporují, buď zas zachovávají

nebo napravují zdraví naše, zotavují ducha namáháním potlačeného a udržují tělo i duši při té síle a svěžesti, bez níž by *dobývání* statků vezdejších ani možné nebylo, ani příčiny, podnětu a rozumného účele nemělo, poněvadž by jich *užívání* se stalo buď nemožné, neb aspoň svých půvabů pozbylo, — buďto konečně uspořčením času pro jiné, těmto možnost poskytují bezprostředně statky vyrobovati aneb jiným některým způsobem prostředním k bohatství nebo blahobytu národnímu přispívají.

§. 10.

Potřeba a žádost lidská jedině může rozhodnouti zdali je cennější práce prostřední nebo nepostřední, a byl by zajisté velký omyl domýšleti se, že *tato* má vždy větší cennost a důležitost pro výrobu než *ona*. Kdyby tomu bylo tak, musela by míti větší cenu práce toho, kterýž korec obilí semlel, než toho, kterýž mlýn postavil, práce krejčího, kterýž sukno rozstříhá a sešije musela by býti výrobnější, než toho, kterýž je zhotovil, a práce kuchařova, kterýž

*) »Le travail, qui crée la richesse, peut être médiat ou immédiat« jsou slova jeho vlastní.

nám potravu na stůl připravuje, záslužnější, než práce hospodářova, kterouž byly vyrobeny. Kdyby jen ta práce byla užitečná, jejímž výsledkem je výrobek hmotný, sloužící spolu *přímo a bezprostředně* potřebám našim, nebylo by hrubě práce užitečné, leda práce kuchaře, obuvníka a oděvníka.

§. 11.

Jak bludné je ostatně učení uvedené, pozná se nejsnadněji, když se pravidla, dle nichž se tak mnohé práce za výrobné prohlašují, upotřebí na jiné práce, jež oni ekonomisté sami za výrobné pokládají; neb tu se hned ukáže, že není téměř ani jediné práce, kteráž by se dle některého z oněch pravidel ze řady výrobných nedala vyloučiti.

Tak nemůžeme pochopiti, jak Smith na vzdor svým pravidlům práce obchodní mezi výrobné počítati mohl, ježto se předce ví, že výsledek těchto prací není nikdá výrobek hmotný, nýbrž podobně jako u prací nehmotných užitek způsobený — neboli zvýšení cennosti, ježto kupec prací svou na samých tovarech ničehož nemění.

a jedině za prostředníka slouží mezi výrobníkem a spotřebovatelem.

Nicméně každý přiznává obchodu vlastnost výrobnosti a veliká jeho působení na bohatství národů. Nahlídnemeli do historie, ukáže se nám, že někteří národové, jimž země jich chudá potřebných statků odpírala, netoliko potřeby nutné, ale nezřídka i blahobyť a bohatství obchodem sobě opatřili a že některá města nemajíce mnoho země, neli *jedině* aspoň *hlavně* obchodem takové bohatství sobě opatřili, že se stali mnohem mocnější a hlavnější než jiné země bez porovnání rozsáhlejší a lidnatější. Tak za starodávna Tyrus a Kartago, ve středním věku Benátky a Janov, a v novějších časech ještě Hamburk a Lubek. *)

Tito úkazové jsou tak patrní, že od jakživa

*) Mongothí ve svém výborném spise »Commercio de Romanie« praví: »Il commercio aveva versato in questo regno fortunatissimo (d' Egitto) immense ricchezze.«

»L'opulenza di Cartagine, le ricchezze del Ponto Cousino si delbono attribuire al loro floridissimo ed esteso commercio etc. a ve spise Il Colbertismo praví: »I Tiri gli Etruschi si febero ricchi principalmente con un traffico d'economia vettureggiando e distribuendo a una nazione il soverchio dell' altra.«

nejmoudřejší státníci obchod za jeden z nejdůležitějších pramenů průmyslu, bohatství a moci národův pokládali, ba merkantilistická škola francouzských ekonomistů za jediný *)

A sám Smith přiznává zabraničnímu obchodu zásluhu, že byl původem nejznamenitějších fabrik a že přemnoho přispěl k větší výrobnosti rolnictví.**)

A kdež mnedle jsou jeho hmotné výrobky — ba poználi se jen na zboží některém s jistotou, že pobýlo v rukou kupcových?

*) Raynal: *Historie philosophique* T. I. pravi: »Je me suis demandé: qui est-ce qui a creusé ces canaux? Qui est-ce qui a fondé ces villes? Qui est-ce qui a rassemblé, vécu, civilisé ces peuples? et toutes les voix des hommes éclairés m'ont répondu: c'est le commerce, c'est le commerce!«

Mengotti *Commercio dei Romani* str. 9 pravi: »Per commune consenso delle nazioni più colte et più illuminate si riguarda il commercio come il fondamento della forza e della grandezza degli Stati.«

***) Dans tous les états modernes d'Europe c'est le commerce étranger de quelques-unes de leurs grandes villes, qui a introduit toutes leurs plus belles fabriques ou celles propres pour la vente au loin, et ce sont à la fois les manufactures et le commerce étranger, qui ont donné naissance aux principales améliorations de la culture des terres. Smith II. dil str. 413.

§. 12.

Kdyby byla zbytečnou pro bohatství národů práce služebníková, kterýž pánovi čas uspoří pro jinou práci výnosnější — byla by též zbytečnou a marnou netoliko práce kupcova, kterýž zhoží, jež bychom si sami tam kde se vyrobuje vyhledati a koupiti mohli, do blízkosti naší přináší, ale i práce vozatajů, lodníků, kolářů, loděstrojců a stavitelů kanálů, silnic a železnic, kteříž se všickni zanášejí péčí o uspořeni času a obtíží u převáženi zboží, poněvadž bychom všecka břemena na zádech svých sobě přinéstí a všady pěšky dojítí mohli.

§. 13.

Namítá se dále: »Nemohou se pokládati za práce výrobné ty, jichž výrobek zároveň s prací se ztráví, tak že po nich nezůstává statek viditelný neb ocenitelný — jako u př. po práci zpěvcově, kde nezbývá nic než zpomínka.«

Na to ale odpovídáme s Rossini: Jestliže rozkoš pocitěná a zadostučinění spočívající v této zpomínce, se nemůže pokládati za výsledek užitečný, nemůželiž se rovným právem říci, že chléb a víno, kteréž zajisté nejsou věci

nehmotné, též nezůstávají po sobě výsledku ocenitelného a viditelného, neměli se za takový pokládati zdraví toho, kterýž je ztrávil? Pakliže ale přiznáváme tuto vlastnost výrobnosti hospodáři neb vinaři, kterýž je vyvedl, jakž bychom ji mohli upíratí lékaři, kterýž podobně přispěl k upevnění zdraví našeho, knězi, kterýž mravnost naši zdokonalil, aneb zpěvci a umělci, kterýž cit a oblibu naši zvelebil?

Kdyby každá práce přestala již proto býti výrobnou, že se koná pro zpotřebování namístné a neodkladné, jako práce hudebníková a hercova a t. d., ukázalo by se, že by výrobnost a užitečnost práce musela býti souzena ne dle sebe a svého výrobku, ale dle času, v němž se tento zpotřebuje. Tak by se musela práce pekařova, kterýž housku upekl, pokládati za nevýrobnou, kdyby sotva upečenou na místě snědl, ale stala by se výrobnou, kdyby ji položil do krámu na prodej k snědku jiného.

§. 14.

Kdyby se každá práce mohla považovati za výrobnou jen tenkrát, když přímo *na hmotu*

některou působí, následovalo by z toho, že opisovač, kterýž spis některý z jednoho papíru na druhý přenáší, ani o smyslu jeho, ani o důležitosti tohoto umění zdání nemaje, pracoval ovšem pro výrobu, nikoli ale ten, kterýž našel to zázračné umění, cit sluchu proměnit v pocit oka, myšlenky lidské viditelnými známkami vyjádřiti, a jenž dal takto člověku druhou řeč, kteráž první Bohem dané slouží jako levá ruka pravé, a kteráž, není tak lahodná a srdcejemná jako ona, zato zase němými známkami svými přes nesmírné prostory a přes mnohá století mluví.

Ten mudrc, kterýž vymyslí pluh, tento nástroj, jímž byla změněna tvářnost země, kterýmž se denně náramná bohatství z lůna jejího na světlo vykouzlují, kterýmž rozmnožený nade všechno pomyšlení počet a moc člověčenstva a položen zárodek ke vší jeho vzdělanosti — ten by byl nepřispěl ničím k výrobě, ovšem ale orač, kterýž za pluhem chodí? Gutenberg, kterýž vynalezením tisku myšlenkám našim křídla udělil, tak že nejsou více upoutány ve hlavě rodiče svého aneb v rukopise některém, ale podobny orlu Jupiterovu neobmezeně po ve-

škerém světě roznáší světlo věd, umění a náboženství — neměl by zásluhu o výrobu, ovšem ale chlapec v tiskárně, kterýž pomocí válce písmo černidlem potírá?

Lodi, kteréž brázdí veliký oceán a pevninu americkou, na opáčné straně zemské koule položenou, o jejímž stávání pokolení lidské po tolikrá století ani zdání nemělo, již tak přiblížili, že tam nemáme dále, než asi co z Čech do Sedmihrad, anebo než za starodávna z některého města českého do druhého, — jichž pomocí nám možná požívati plodů všech dílů světa, jakoby byly na vlastní půdě naší vyrostly, nemají důležitost svou od hvězdářů a matematiků, dle jichžto zákonů řídí běhy své, ani od mechaniků, z jichžto nálezů nabývají sílu svou a rychlost v pohybu — ale od topiče, kterýž pod kotel jich parostrojů uhlí hází?

§. 15.

Nad to sluší pozorovati, že kdyby ke způsobení toho, aby před očima těchto ekonomistů práce těch stavů, jimž oni vlastnost výrobnosti upírají, výrobnými se staly, postačovalo jedině to, by utkvěly na některé látce hmotné — též

věru málo prací zůstane, jež by této výmince nevyhověly.

Práce architektova utkví na stavění zároveň se zedníkovou; sochařova tak dobře ve dřevě, kameně nebo kovu se zachová jako truhlářova, zámečnickova, mosazníková, kamenářova a řezbářova.

A můželiž se v tom ohledu stanoviti rozdíl mezi sochou a malbou, kteráž rovněž vězí na zdi neb kovu, na dřevě nebo plátně? Řezbina polovypuklá v kameně, rytina v kovu, malba na papíře, kreslina, kamenotisk vše to podobným způsobem s některou hmotou je spojeno.

Jaký rozdíl mezi popisem krajiny skrze známky na papíru udělané, kterýž mi podali dva — a sice malíř rysy a básník písmenami, pakliže představení, jež oba ve mně zbudili stejné? Kde stanoviti rozdíl mezi popisem básníka, místopisce, zeměpisce a dále mezi prací této vědy a jiných věd příbuzných? Všickni tyto učenci rovněž jako i hudební skladatelé, matematikové, strojevědci, právníci, úředníci a t. d. spojují práce své na mnoze s látkou papíru.

A je snad práce advokátova jen tenkrát výrobná, když je vtělena papíru, je obrana zastávanci jeho platnější, když přechází do ducha soudců jeho postředkem zraku, jako v tajném, a ne cestou sluchu, jako při veřejném soudním jednání?

Proč by byla výrobnější práce sochařova neb malířova, jenž budí blahé city ve mně postředkem zraku mého, než práce hudebníková, kterýž je plodí smyslem sluchu a práce herce divadelního, jenž činí totéž oběma smysly zároveň?

Je snad látka vzduchu, v němžto žijeme, v jehož vlnách se tvoří symetrické figury hlasové lahodící sluchu našemu, způsobem posud ne dosti vyskoumaným, méně dokonalá, než z hadrů slávaný papír? Aneb je sluch a zrak smysl méně šlechtný při člověku, a má snad méně práva na zadostučinění, než chuť, v jejíž službě se tolikeré práce konají, a nebo čit čili hmat, pro něž nesčíslná řemesla vyrobují, pro něž se staví, zdobí a vytopují domy naše, pro něž se hotoví naše nářadí a naše oděvy?

Aneb je snad práce, kteráž se koná pro požívání toho neb onoho smyslu, jen tenkrát

nevýrobná, když materiál, ve kterém se smyslu našemu představuje, nemá cennosti, jako na příklad vzduch, v němž se koná práce zpěvákova? Jestliže tomu tak, teda se musí pokládati práce za výrobnější a užitečnější, čím černejší je její materiál.

Pak ale je též nevýrobná práce květináře, jenž vyvodí květiny rychle vadnoucí, jichž látka ceny nemá, v jichžto kráse a vůni ale zrak i čich náš tak sladce se kochají, jakož i práce zahradníková, jenž pěstuje košaté akacie, pod jichžto stínem milého chládku požíváme, a jichž cennost neleží zajisté v jich dřevě, ješto by jinak zahradník velmi špatné hospodářství prováděl, moha na též prostoře výnosnějších dřev vysaditi, aneb jinou užitečnější úrodu docíliti.

Dle téhož pravidla by přispěl k národnímu bohatství a k pohodlí i blahobytu lidí více ten, kdo by dělal stolice ze slonové kosti a s polštářem ryziho zlata, než ten, kdo je hotoví ze dřeva a s pokrývkou ze slámy, aneb měkkým polštářem žiněným, a jenž takto věci málocenné, velikou cennost uděluje?

§. 16.

Kdyby se ale řeklo, že práce hudebníků a jiných umělců je nevýrobná již proto, že pracuje jen pro lahodu smyslů a ne pro nutnou potřebu, pak jsou také nevýrobné nesčíslné jiné práce a sice netoliko hotovení lahodných aksamítů a jemných batistů, ale tisícero jiných prací, jež pečují hlavně o naše větší pohodlí: neb vezmemeli věc přísně, veliká-liž je naše potřeba? Chléb a voda pro potravu, čtvero holých zdí pro ochranu proti zlobě povětrí, vlněný rubáš, aneb jen kůže nějaké k přikrytí těla, to stačí pro nutnou potřebu; ba divochové na ostrovech nového Zelandu ani tuto nádheru všecku neznají a nic méně nepodléhají ani tak často nemocem, jako my při všem pohodlí. Kdybychom se ale chtěli vrátiti k rájskému stavu, v němž žili Adam a Eva, pak by bylo zbytečno o průmyslu, o výrobě a o výrobnosti prací slovíšřiti.

§. 17.

Kdyby všecka práce byla nevýrobná, kteráž bez ohledu na výrobek sám má za hlavní účel sloužiti k obraně naší a jmění našeho proti

cizí křivdě, jako práce vojáková, úředníková, právníkova — byla by též nevýrobnou všecka práce těch, kteříž hotoví zbraně, mříže, zámky, zdi a ploty k témuž účelu. Jest veliké množství prací takových, kteréž nezhotovují nových výrobků a kteréž jedině k tomu čelí, překážky odporující žádoucímu působení sil přírodních odstraniti — od statků našich škodu odvrátiti, je opatroviti a proti vši záhubě hájiti.

Tak na př. koná hospodář mnohou práci k ochranění zásevy své: on pronásleduje krtky a polní myši, on střílí a zahání ptactvo a jinou zvěř škodnou, on kope příkopy podlé cest a stoky, aby zabránil tvoření se bažin. Podobně štěpař odřezuje suché větve a škodné mláďiče neb vlky, oškrabuje mech a houby, a zahradník obírá housenky a pleje záhony své. Všecky tyto práce nedávají nový statek, nicméně přizná každý, že se jimi vyrobuje veliký užitek. Podobnými pracemi zanáší se pramnoho řemesel a upírá se jim důležitost pro výrobu tak málo jako se upírá zásluha tomu, kterýž svým přičiněním oheň uhasil — a to slušně: neb se ví, že není výroby nových statků tam, kde není starých nahromaděných a že ten, kterýž

zachránil statek některý od jisté záhuby, prospěl bohatství našemu právě tolik, jako ten, kterýž nový statek stejné ceny vyrobil.

Dle těchto pravidel přiznáme, že je výrobná práce toho, kterýž zhotovil past na myši, požírající úrodu naši, že je výrobná práce toho, kterýž zhotovil střevíc k obraně těla našeho proti zimě, a podobně práce kuchařčina, kteráž zachová okurky naložením co potravu pro budoucnost — a my bychom měli upíratí výrobnost skutkům Jaroslava Šternberka, kterýž ochránil západní Evropu od vpádu Tatarů, kteříž netoliko úrodu rolní, nýbrž domy a stodoly spálili, aby všecko ostatní bohatství národů vyloupili nebo zmařili? My bychom nepřiznali výrobnost práci Franklina, kterýž nám dal ve hromosvodu prostředek chrániti životy i statky své proti ranám blesku, ani Burlezovi, jenž vynalezl umění nakládati slanečky a tím v některých zemích tisíce a tisíce lidí potravou pro zimu opatřil?

§. 18.

Kdyby konečně byly všechny práce nevýrobné, kteréž Smith a stoupenci jeho za takové

pokládají, zdaž by nebylo směšno pokládati za výrobné všecky ty, kteréž nemají jiného účelu, než dělati přípravy a k tomu sloužití, by se *onyno* konati mohly?

Sousledně muselo by se přiznati, že jsou též nevýrobné všecky práce, jež vyrobují látky pro psaní a tisk a jiné práce učené, kteréž hotoví všeliké náčiní umělecké, vědecké, silozpytecké a hvězdárské, které hotoví pro lékaře léky, pro ranhojiče nástroje, všickni, kdož vyrobují všeliké potřeby vojenské, lodi válečné, veřejná stavení, úřední domy a žaláře, kostely a školy, divadla a špitály a t. d.

Neb jsouli všecky práce, k nimž tyto věci slouží, nevýrobné, musejí býti tím více nevýrobné ty, jichžto všecka zásluha spočívá v tom, že oněm nevýrobným pomáhají. Kde se ale pak najde ještě jaká práce výrobná?

§. 19.

Snadno viděti, že mínění Smithovo a stoupenců jeho o výrobnosti, nechť se již z jakékoli strany uvažuje, je bludné aneb ke bludu vedoucí.

Ukázavše, že se může pracím nehmotným a jiným svrchu uvedeným vlastnost výrobnosti

tak málo upíratí, jako ostatním hmotné výrobky vyvodícím, obrátíme pozornost čtenářů našich ještě přímo k tomu, jakým způsobem vlastně tyto práce pro výrobu působí. Pohledme především na skoumání, sbírky, zkoušky a jiné práce učenců! Kdož by jim nepřiznal nesmírnou užitečnost pro výrobu?

Nejenom že tolika průmyslníkům uspořuje čas a náklad, kteréž by vyžadovalo u každého jednotlivce vyhledání, snášení a zkoumání těch známostí, kteréž průmyslu v jiných zemích tak mnohonásobně užítky vydávají, netoliko že rozprašují pověru, kteráž způsobila u mnohých národů již tak velkou záhubu užitečných statků, ale nelze opanovati síly přírody, pokud se nevypátrají jich zákony; bez postupu prací vědeckých nelze pomysliti na postup ve průmyslu a bohatství národním. Vědomosti vůbec, zvláště pak přírodní, jichž pomocí se za našich dob tak veliké věci dokazují, srovnají se zajisté v důležitosti i působnosti své výrobným mašinám, kteréž samy nejsou nic než výtvar práce vědecké ve hmotu vtělený, jako myšlenka básníkova vtělena jest ve verších na papíru složených. Sama pak věda jest ten veliký, ten

hlavní stroj, o němž se může slušně užití slov Archimedových, že se pomocí jeho svět z uhlí svých dá vyzvednouti.

§. 20.

Kdož si dále může pomyslití zdar výroby, postup bohatství národního bez dobré správy zemské, bez spravedlnosti pořádku a bezpečnosti? *) Sám Smith pokládá vedle dělení práce a rozsáhlého obchodu, dobrou vládu za nejhlavnější podporu výroby nalezaje dobrodini, kteréž jí činí zvláště ve všestranném ubezpečení svobody obchodu, a v pořádném poskytování spravedlnosti. (viz 111 díl. str. 393—4.)

Jak neocenitelnou zásluhu o výrobu mají všickni ti, kdožkoli se o veřejnou bezpečnost

*) Sans cette protection (de l'autorité publique) qui prête le secours de tous aux besoins d'un seul, il est impossible de concevoir aucun développement important des facultés productrices de l'homme, des terres, des capitaux; il est impossible de concevoir l'existence des capitaux eux mêmes, puisqu'ils ne sont que des valeurs accumulés et travaillant sous la sauvegarde de l'autorité. C'est par cette raison que jamais aucune nation n'est parvenue à quelque degré d'opulence sans avoir été soumise à un gouvernement régulier. Tak praví Say díl I. str. 14.

spravedlnost a pořádek přičiňují, nejlépe pozná každý, když porovná země nemající pořádné vlády a bezpečnosti se zeměmi civilisovanými, kdež průmysl pod ochranou těchto své divy tvoří: na jedné straně člověk vystaven všem outokům nepříznivých živlů, o život svůj neustále se potýkaje s divou zvěří a nebo sousem svým, nemaje ba nemoha chovati více statků, než vyžaduje zachování života a nejnnutnější potřeba — surovost a chudoba — na druhé straně krásně vzdělaná, hojné a rozmanité plody vydávající půda, nádheru domy, pohodlné nářadí, chutné a hojné potraviny, příjemné šatstvo, rozmanitost a ušlechtilost rozkoší, lidé, všeho toho požívající v pokoji — vzdělanost, a bohatství. *)

*) Velmi krásně mluví Gioja o mnohonásobném prospěchu zřízení společenského a bezpečnosti. »Vedette e toccate la somma de lavori sociali. Paragonate le coste de l'Africa l'Arabia, l'Persia, l'Asia minore floridissime al tempo de Romani, epoca di sicurezza, isterilite e deserte ne' tempi attuali, epoca di trepidanza. Paragonate l'America incivilita coll' America selvaggia. Nella prima campi coltivati, maremme asciugate, foreste abbattute verdi praterie, fecondi pascoli, abitazioni sane città ricche, strade spaziose, porti pieni di vascelli, un populo numeroso che vive nell'abbondanza, perché massima è la sicurezza. Nella seconda, pro-

§. 21.

Kněz, kazatel, mravoučitel též podobně drahocenné služby prokazují výrobě, rozšiřující mezi lidem mravnost, spravedlnost a poctivost, kteréž jsou nevyhnutelnou výminkou všeho průmyslu a obchodu. Bez nich není pilné práce, není pořádku, ovšem ale neustálý boj jedněch proti druhým, prostopášnost a marné hubení statků. Ve společnosti, kde není víry a poctivosti mezi lidmi, kde se podvodné bankroty považují za důkaz chytrosti a u veřejném mínění se omlouvají, tam není též chuti do obchodu a výroby, kapitály se zavírají v truhlách; není výměny, není přechodu a stejného rozdělení statku mezi lidmi, není bezpečnosti — ovšem ale krádeže, podvody a loupeže. Kde naopak je mravnost a poctivost veliká, tam roste úvěrek, hlavní to páka obchodu, kapitály se snadno propůjčují, ourok padá, výroba se usnadňuje,

fonde solitudini, foreste spaventevoli, sterili lande, acque stagnanti, vapori impuri, rettili velenosi, perchè nissuna sicurezza. Le orde ferori che scorrono questi deserti senza fissara la loro dimora, sempre occupate ad insequire la loro preda, sempre animate tra esse da rivalità implacabili, non sincontrano che per azzuffarsi e distruggersi. Nuovo prospetto etc.α dil I. str. 280.

pro všechny nalezne se záslužek. stejnejší rozdělení statků mezi lidmi, hojnost, láce a blahobyt.

Důležitost náboženství pro obchod již za starodávna znali ceniti, ježto trhy obyčejně na místa poutnická, na blízku slavných chrámů pokládali, aby byly takto jako pod ochranou náboženství, a moudrý Numa, druhý král římský, kterýž položil zákony svými základ k bohatství tohoto slavného města, když bohyni poctivosti oltář postavil a kněží k službě jeho ustanovil, dokázal, že rozuměl lépe co rozmnožuje obchody a bohatství národní, než někteří z novějších ekonomistů.

§. 22.

Zdaliž lékař přispívá k výrobě? sám Say o tom pochybuje: on prý nečiní jiného leč že radu dává a od té chvíle, jak jí udělil, není jí více potřebí, teda se nehledá a necení; výrobek jeho je jak náhle vyveden též i ztráven.

Ale nenalezá se cennost práce jeho v polepšeném zdraví nemocného, v nově nabytých sílách, v čase pro výrobu získaném?

Nemoc byla by na př. udržela některého průmyslníka na lůžku po 200 dní: lékař ji

zapudil za 20 dní. Průmyslník získal teda 180 dní pro práci — a anglické přísloví praví „times is money“ — to jest, čas je peníze. Každý den práce může státi u obyčejného dělníka za 1 zl. — u obchodníka neb fabrikanta třeba za 100 a víckrát tolik.

Člověk, kterýž jsa churav málo vyrobí, dovede zdvoj- i ztrojnásobniti výrobu svou, když radou lékařovou uzdraven i síly i chuti nové k práci nabude. Je zajisté věc podivuhodná, že mnozí ekonomisté kladou mezi výrobné práci kovářovu, jenž nasadil nebo spravil rýč, kterým se země přerývá, a mezi nevýrobné práci lékařovu, kterýž napravil síly, jimiž se pohybuje i rýč i země; že přiznávají působení v rozmnožení národního bohatství koláři, kterýž spravil stroj pro orání řečený pluh, nikoli pak dobytčímu lékaři, jenž spravil stroj pro orání, jenž slove kůň!

A nebyl by nerozum patrný tvrditi, že hospodář, kterýž svým opatrováním jednoho beránka zachoval, prospěl výrobě, nikoli ale nesmrtelný anglický lékař Jenner, jenž vynalezl prostředek očkování a tak tisíce a tisíce hospodářům, ba snad millionům lidí život zachoval?!

§. 23.

Nejvíce námitek se činí proti výrobnosti všelikých prací krásných umění. Důvody, dle nichž se toto stává, již jsme na mnoze vyvrátili.

Sismondi praví: nedá se mysliti, jakby zvuky a zpěvy mohly činiti část národního bohatství ježto se nedají nahromaditi v kapitál a sehovati, a jen takové práce, jichž výrobky toho jsou schopny, mohou býti pramenem vlastnictví neb jmění; to se může ovšem říci u př. o cukroví a nápojích, kteréž jsou na skladě u obchodníka prodávajícího lahůdky; ale zpěvy a zvuky nedají se sebrati a uložiti.

Na to je snadno odpověď dáti, Kdybychom i připustili, že dojem umění na člověka nezvelebuje člověka a tudy jeho bohatství — následuje z toho jen tolik, že jen zpěvy a zvuky *provozené* nejsou částí národního jmění; ale pak platí totéž o rosolkách vypitých a lahůdkách ztrávených. Zpěvy však a zvuky, k jichžto provození se schopnost v národě nachází, jsou ovšem částí jeho jmění. Lahodné zvuky, kteréž nosí hudebník v hlavě své, kteráž je sklad jeho, jsou částí a pramenem bohatství národního, neb mají svou cenu pro výměnu, najdeli se pro

nè kupec, rovněž jako mají cenu lahůdky, pokud je po nich jaká poptávka. Nikdo zajisté nepochybuje, že pole je statek; a však nikdo necení je dle plodů kteréž vyneslo, noprž dle těch, jež vydati schopno. Totéž musí platiti o hlavě hudebníkově. Rozdíl je zde ovšem a sice ten, že schopnost pole k výrobě je velmi obmezena, schopnost hlavy takofka nesmírná.

Ježto řečení ekonomisté učí, že obratnost dělníků v práci činí část národního kapitálu, a jelikož se mezi povahou těchto schopností a schopností uměleckou rozdíl přísný stanoviti nedá, musí se oběma tato vlastnost přiřknouti. Vlastnosti ale, které mohou býti částí bohatství národního, musí rovněž býti pramenem vlastnictví pro jednotlivce: neb co je částí bohatství všeobecného, musí být také částí v bohatství jednotlivce a za jednu část bohatství svého mohou dostat výměnou do vlastnictví svého statek od jiného; tak za prostředek kterýž mám, vyhověti žádostem jiných a způsobiti jim potěšení a požívek, mohou vyměnití jiný a založiti neb rozmnožiti vlastnictví své.

Že se zvuky nahromaditi nedají, jako se dají nahromaditi na skladě výrobky fabrikanta —

dejmež i tomu — to jim předce nepřekáží býti hojným pramenem bohatství. Pomysleme si dva mlynáře: Jeden z nich má rybník neb nádržku, v níž vodu pro svůj mlýn nahromaditi může. Druhý nemá žádnou — zato však má náhon, a splávek na řece z něhož má právo vytažením okenice na mlýn svůj pustiti vody kdy a kolik chce. — Který z nich je bohatší? Je hojnějším pramenem bohatství nádržka nebo splávek?

Výtečný herec, zpěvák, tanečník má ve schopnosti své a jako výhradně pod klíčem svým studnu nevyčerpanou, z níž může po vůli své prodati nápoj lahodný a občerstvující všem, kdožkoli po něm žízni — a pramen tento bývá pro něho nezřídka spolu nejhojnějším pramenem jmění — zkušenost je toho svědkem neodvratným. Pohledme jen na ty nádherné paláce, jež tanečnice v Benátkách, na ty rozkošné villy, jež zpěvkyně u Florence a jinde nabyly. A to náramné bohatství jež Paganini a jiní zvláště italští umělci do své vlasti nanesli! Nerozmnožiloliž bohatství této země?

§. 24.

Co se pak týče umění tak řečených výtvarných, jich užitečnost pro výrobu zajisté každému pozorovateli v oči bije.

U všech výrobků průmyslu je forma jeden z nejdůležitějších činitelů jejich cennosti u některých takorča jediný. Všechn postup průmyslu v tom ohledu pochází jediné ze zasnoubení řemesla s uměním a nynější průmysl vyrobuje na tisíce předmětů, o nichž je těžko říci, náležili více do oboru umění nebo pouhého řemesla, a co v nich vlastně cennost stanoví, zdali krása jich formy nebo příhodnost k potřebě. To ale zajisté nemůže nikomu na mysl přijíti, že je práce truhlářova, kterýž stolici nepatrnými řezbami zdobí, užitečnější než práce Michel Angelova, kterouž zhotovil, vznesenou tu sochu Mojžiše, v kostele San Pietro in vinculis v Římě, anebo důležitější pro národní bohatství dílo malířovo, kterýž stěny naší jízby pomíjejícími malbami zdobí, než Tizianův nesmrtelný a neocenitelný obraz, na nebe vstoupení Panny Marie, jímž se Benátky honosí. Obliba, kteráž se jeví tisícovým způsobem ve výrobcích průmyslu a jen pěstováním výtvarných

umění docíliti se dá, je velikou pákou výroby a hlavně ten náramný náklad kterýž Ludvík XIV. vedl na díla umělecká, dal francouzskému průmyslu ten směr a získal mu tu přednost, kterýmiž jedině ještě náramným pokrokům mechaniky anglické ve mnohé větvi váhu držel a kteréž zemi francouzské ročně milliony vynášejí.

§. 25.

Přirozenost člověka je taková, že mu nelze neustále bez proměny při jedné práci, buď si již tělesní nebo duševní, setrvati, nemáti pod břemenem klesnouti. Po vykonané práci hledá zotavení a žádost po něm ukáže se vždy býti neodolatelnou, pakliže není přemožena jinou potřebou ještě nutnější. Toto zotavení nalézá člověk buď v pouhém odpočinku nebo v jiném zaměstnání nebo konečně ve vyražení nějakém, a nenajde-li ho, ukáží se brzo zlí následkové toho na duchu jeho, a tělo podlehne nemoci některé, kteráž je vlastní každému řemeslu a zaměstnání. *)

*) O spasných účincích poživků uměleckých a těm podobných na člověka, mluví Gioja tak krásně, že zde vlastní jeho slova uvésti musíme: *Le suddette arti, chiamate, sterili dagli economisti, procurano alla nostra macchina il neces-*

A kde by člověk našel pěknějšího zotavení než v krásných uměních, kteréžto nám poskytují potěšení, jimiž netoliko se zvelebují cit a člověk pozvedá ze stavu surovosti, ale spolu odvrací od pútek a od jiných rozkoší, kteréž neztídka mnoho statkův stráví a zmaří, jej časem i k práci neschopným činí a mravnost jeho podkopávají. V krásném umění nachází rozkoš čistou, obveselení ducha, odpočinek těla a chuti i síly k nové práci.

sario alleviamente, e rimontandone le forze divengono cause d'atti durevoli, e sono utili come la china e gli altri medicinali; che liberandoci dalle malattie, ci rendono abili al lavoro. Il canto, il suono, la danza, la pantomima, le rappresentazioni teatrali dissipano dal animo del popolo quell'umor nero, quella dissipazione alla melancolia, che sono quasi sempre l'alimento della superstizione e dell'entusiasmo. L'uomo superficiale non vede in un giardino pubblico che uno spazio sottratto alla produzione dei grani. Passegiare all'ombra degli alberi, aggirare lo sguardo sulla verdura, respirar liberamente fuori degli angusti limiti delle case ammontichiate, lasciar errare la fantasia sopra immenso orizzonte, sono atti che possono mancare di pregio e dichiararsi non produttivi da Smith e suoi commentatori: ma pure in questi atti transitori si trova una forza che esisteva un ristoro di cui si abbisognava, un vigor nuovo che per tutto lo spirito si diffonde e rende la macchina capace di sforzi nuovi e più intensi. Nuovo prospetto etc. serie prima. tomo 1. p. 295.

Taková je ostatně povaha naše, že nepodnikáme nikdá práci leč k dosažení nějakého požitku — a což může více k práci nabízet, než ta rozmanitá potěšení, jež poskytuje umění, kteréž vzbuzuje takto nádeji vyměnití za práci rozkoše, je nejmocnějším podnětem výroby?

§. 26.

Konečně ptáme se: co je úkol vši výroby, všeho průmyslu lidského? Zajisté rozmnožení statků a jich rozšíření takové, by požívání jich vždy více a více všem lidem se dostalo. Nemusíme-liž se slušně diviti, že Sismondi, kterýž nevidí rozmnožení bohatství národního tam, kde není spolu rozmnožení požitku v národě*), kterýž tak ostře vystupuje proti Smithovi, že je vidí jedině v hojně výrobě statků a soustavě průmyslní, předce tohoto mistra v bludu tom následoval, že práce duševní a umělecké za

*) Nous professons, avec Adam Smith, que le travail est la seule origine de la richesse, que l'économie est le seul moyen de l'accumuler; mais nous ajoutons que la jouissance est le seul but de cette accumulation, et qu'il n'y a accroissement de la richesse nationale que quand il y a aussi accroissement des jouissances nationales. Nouveaux principes etc. I. dñl str. 51.

nevýrobné sním prohlašoval. Či snad nepokládá vznešené rozkoše, jež nám umění ba i vědy poskytují, za žádné požívání pro národ aneb nevidí v pracích umělců a učenců jich rozmnožování? Jáký to odpor!

A co by platilo nekonečné tvoření statků hmotných, pokud není neobmezená schopnost k jich požívání? Zvláště tělo lidské jen jisté míry požívků je schopno; nad tuto míru není již požívání možné a pokoušili se člověk o ně, najde jen hnus, bolest, nemoc a záhubu. Co mi jsou platny stoly nádherně obtížené lahůdkami přerozmanitými, an^o všechno co z nich nad potřebu požiju na újmu blahobytu mému?

Není rozkoše, kde není citu a schopnosti k požívání jí. Kdyby se vůbec na růst výroby bez prací duševních pomyslití dalo — a kdyby všechny síly lidstva jediné k výrobě statků hmotných se mohly obrátiti, byla by tato brzo příliš veliká. *) Sklady jich bohaté zahynuly by

*) Moltiplicando si all' eccesso la quantità della merce (de sarti, falegnami etc.) ve ne sarebbe oltre la *ricerca*, ed i travagliatori dovrebbero sospendere il loro lavoro sino allo smaltimento considerabile di tale merci; la molteplicità sarebbe dannosa ac lavoranti che vi ricercano il loro vantaggio — praví Beccaria I. díl. str. 53.

nezpotřebované, kdyby se spolu lidstvu neotevřela nová cesta, kdyby nenabylo nové schopnosti k požívání. Byly by nám ty poklady tak zbytečné, jako jsou poklady zlata tomu, kterýž neví, jak jich užívat, aneb nemá, co by za ně pořídil.

§. 27.

Vzdělání umělecké ale zvelebují cit člověka a obohacují jej právě neznámou schopností k požívání, tak že se zdá, jako by jej novými smysly obdařila, ano je zostrčila a zjemnila, tak že jimi napotom cítiti může, co mu právě nebylo možná. Jak velice vznešený, jak bohatý na rozkoše je člověk ten, kterýž zná pocítiti všecka ta kouzla harmonie, jež jsou obsažena v čarokruhu symphonie Beethovenovy, vedle divocha, kterýž při jich rozvinutí nemá jiného citu než nerozumné zvíře! A muž, kterýž zaplesá při spatření mistrného díla některého z nesmrtelných mistrů výtvarných umění, jehož jemný cit v blahém požívání vnímá všechny ty nevýslovné tajné krásy, kteréž se odhalují jenom zraku znatele, oč mnohem více podobá se ideálu člověka vznešeného v zářivém roz-

voji nejvznešenějších schopností svých, než oni Turci, kteříž ze umělých soch, jež našli v zemích dobytých, nevěděli co lepšího udělati než věšáky pro řemení koní svých, a než oni surovci Švédští, kteříž vydrancovavše hrad pražský, plátny, na nichž byly drahocenné malby Correggia, jenž byly prvé zdobily komnaty královské, zaobalovali jiné nářadí naloupené!

A na té nesmírné prostoře, kteráž leží mezi Bohem a zvířectvem a již člověk vyplňuje v tolika stupních, oč tu stojí mnohem blíže Bohu muž, kterýž tisícové, ostatnímu lidstvu neznané rozkoše nalézá v zápasu s pohádkami, jež věda ve množství nevyčerpaném předkládá duchu lidskému k rozluštění, muž, kterýž odhrnul roušku a vstoupil krokem odhodlaným do svatyně přírody, kde viděti, kterak všecky ty věci okolo nás se rodí, mění a hynou, a kterak ty nesčíslné světy krouží po dráhách jím naznačených prstem tvůrcovým, než onen divoch, jehož všecko vědění a umění nesahá dále, než aby našel čím upokojiti žaludek svůj a kde ukryti tělo své.

A všecky ty vznešené rozkoše měly by býti za nic v životě člověka a jediné jeho požívání,

všecko jeho bohatství bylo by obsaženo ve hmotných výrobcích rukodílen našich? Není-liž to vynášeti nad sebe hmotu, po níž šlapeme, a chtějí pod nohy uvrhovati ducha, jehož rozkazu uposlechnouti musí každé hnutí naše? Není-liž to klaněti se dlu rukou svých a ne-
dbati na ducha nekonečného, jenž se vznáší nad námi? Pakli že toto není modlářství, kde je najdeme?

§. 28.

Ze všech těchto úvah vyplývá pro nás naučení, že ony mnohotvárné práce, jež Smith a stoupenci jeho za nevýrobné prohlásiti chtějí, k blahobytu společenstva lidského přispívají a že by odpadnutím některých v pořádku světa nastoupil zmatek aneb aspoň bolestná mezera se objevila. Ne velmi rozvážená je námítka některých, s níž se i sám Say srozuměn býti zdá, *) že rozmnožení služebníků, advokátů,

*) De la nature des produits immatériels il résulte qu'on ne saurait les accumuler, et qu'ils ne servent point à augmenter le capital national. Une nation ou il se trouverait une foule de musiciens, des prêtres, d'employés pourrait être une nation fort divertie, bien endoctrinée et admirablement bien administrée; mais voilà tout. (To je ale ovšem něco a

úředníků, vojáků a podobných zaměstnání je na újmu národního bohatství. Ovšem pakliže rozmnožení toto převyšuje skutečnou potřebu, pak se ukazuje býti mařením času, s nímž je spojeno nevýrobné trávení statků a odvrácení mnohých sil od užitečné výroby. Najdli se kdo, nejsem to zajisté já, abych zastával vydržování příliš velikých vojsk, kterýmž nyní bohužel téměř všechny vlády evropské, vyjma snad jediné Švejcary a Švédy, nesnesitelná břemena na lid berně platící uvalují a sebe i potomstvo do dluhů uvrhují, ba některé státy patrně na mizinu přivádějí. — Bůh mne také chraň, abych snad měl žádati rozmnožení processů, aby více advokátů býti mohlo, vím zajisté, jak velice všecko to je proti dobrému národnímu hospodářství. Ale rovnou měrou museli bychom pokládati za umenšení národního bohatství, kdyby se postavilo pro dílnu některou stavení za 100.000 zl. tam, kde by stačil dům za 50.000, a kdyby se zapřáhlo 10 koní

mnoho v kapitole výroby.) Son capital ne recevrait de ces hommes industriels, aucun accroissement direct, parce que leurs produits seraient consommés a mesure qu'ils seraient créés. Say. II. dil. str. 160.

tam, kde by byl jeden dobře vystačil. Bylo by zajisté bláznovstvím, rozmnožovati zákony a úřady k vůli rozmnožení úředníků a zvětšovati vojsko nad potřebu, rovněž jako by byl nerozum, vésti silnice v oklikách a přes hory, pro rozmnožení vozotajů nebo pro ochranu osení proti drůbeži, postaviti zeď na dva lokte šířky.

Každá práce přináší nějaký užitek, každá přispívá nějakým způsobem k výrobě. Nevýrobným je jen zahaleč; ale práce není nevýrobná — leda práce bláznova anebo práce toho, kterýž vyvodí statky, jichž cennost je menší než cennost práce nákladu vynaloženého: jako fabrikant, kterýž vyrábje věci, po nichž není poptávky a jež pak musí prodati pod cenou výrobní. — S tou výjimkou přisvědčím slovům Rossiho: Désormais la réunion du mot travail et du mot improductif est un non-sens. (To jest: od nynějška pokládáme za nesmysl mluvit o práci nevýrobné.)

Žádoucí souhlas mezi potřebami a žádostmi lidskými a prostředky k jich zadostučinění — všeobecné bohatství a blahobyť člověčenstva dá se dosíci jen souměrným a současným postupem všech prací užitečných a rozmnožením jich

výtvorů. Slavný, blahodárny dojem orchestru nepozvedne se nesmírným rozmnožením některých nástrojů; jen působením každého jednotlivého v pravý čas, na svém místě dle přirozenosti své, jen současným a souměrným rozmnožením všech, docílí a povznese se pravá harmonie!

§. 29.

Věru, kdo by po uvážení jen dosti povrchním užitečnost prací duševních pro výrobu hmotných statků upírali chtěl, podobal by se onomu sprostáku, kterýž nechce věřiti, že je vzduch těleso těžké a vlastnostmi svými silné, ačkoli si stěžuje, že mu vítr střechu odnesl a les vyvrátil. Ohlédneme-li se v dějinách světa, nenajdeme ani jeden národ jen poněkud znamenitější, jenž by byl důležitost věd i krásných umění neuznával, ano musí se říci, že každý jich pěstování tím více času obětoval a služby umělců i učenců tím hojněji odměňoval, čím byl vzdělanější, bohatší a slavnější. *)

*) Starí Římané ačkoli důstojenství každému člověku přirozené ne vždy uznávali a otroky za věc považovali, nic méně jako v divném s sebou odporu, u nich schopnosti duševní,

Není podobno, aby byl mohl muž tak hlubokého důmyslu tak pošetilé mínění chovati a od úsudku všech národů vzdělaných tak daleko se odchylovati; a v skutku vidíme na mnoha místech ve spisech jeho, že užitečnost vědeckých prací pro výrobu v plné míře cenil, přiznáváje snažení učenců vynalezení mnohých, prací usnadňujících a výrobu množících strojů, pokládaje k výnosnému vzdělávání půdy za nevyhnutelné mnohé vědomosti, a nabytí i vzdělání přirozených schopností za postup v bohatství společnosti. *)

Chyba jeho od jiných později ještě zvětšená záleží v tom, že tuto věc nebyl dosti důkladně

učenost a umění vysoce cenil. Jak Gioja udává, prodávali se v starém Římě otroci v následujících cenách: pouhý rolník za 6000—8000 sestercei, rhetoricus za 50000 a grammaticus nebo komediant za 100000 až 700000 sestercei — a ve středním věku, v šestém století po Kristu, platilo se za nevolníka obyčejného 20, za takového, který uměl čísti 50, a byl-li lékařem 60 zlatých grošů.

*) Tak praví mluvč o hospodářství rolním: *Après les beaux-arts et les professions liberales, il n'y a peut être pas d'emploi qui exige une aussi grande variété de connaissances et autant d'expérience. Smith I. díl. str. 202. Ajinde: L'acquisition de talents utiles (dont le caractère est de rapporter un revenu ou profit sans changer le maître —*

promyslíl a tudy k tomu nejasnému a bludnému výroku se zavéstí dal, že práce nehmotné nejsou výrobné.

Mělo-li se těmito slovy vyjádřiti, že práce nehmotná nevydá přímo výrobek hmotný — jest to zbytečné vykládání téhož skrze totéž (*idem per idem*); neb každý rozumí, že práce, kteráž na hmotu nepůsobí, nemůže v ní změnu způsobiti a že by bylo divno, aby bylo *výsledkem* práce co nebylo jejím *účelem*.

Pakli že ale slova ta mají býti jako výčitkou pro práce duševní a upírání jich působivosti na výrobu hmotných statků, připadalo by nám to, jako by někdo chtěl viděti nedokonalost lva v tom, že nenosí obydlí své zrovna na zádech jako šnek, jako by někdo chtěl dušičky vytýkati, že nemá ramena a nohy — miru a váhu, anebo pochybovati o moci a působení Boha neviditelného ve světě viditelném!

pravi před tím) coûte toujours une dépense réelle à cause de l'entretien de celui qui les acquiert, pendant le temps de son éducation de son apprentissage ou de ses études, et cette dépense est un capital fixé et réalisé, pour ainsi dire dans sa personne. Si ces talents composent une partie de sa fortune, ils composent paraillement une partie de la fortune de la société à la quelle il appartient. Smith II. 204—5.

§. 30.

Příčina, pro niž Smith a stoupenci jeho nevyrobnost prací nehmotných prohlásili, spočívá v tom, že dvě okolnosti přehlídli.

Za první náleží k vyrobění nějakého statku trojí věc: Vůle, schopnost a prostředky; kde jen jedna z nich člověku zchází, tam se nic nevyrobí, tam bohatství národní se nepovznese. Z toho vyplývá, že každý stav, jehož práci je některou z těchto tří výminek výroby opatřiti, k výrobě přispívá a tudy výrobným nazván býti musí. Tak kněz, jenž působí na vůli, učitel, umělec, jenž vzdělává schopnost a oblibu oc.

Druhá, že nedbali na to, že k vyrobění každého statku je trojí práce potřebí, aneb že každá práce výrobná sestává ze tří rozličných prací, jež jsou: 1) práce učencova, kterýž skoumá vědomosti, sbírá, zkouší a myšlenku nebo pochod výroby navrhuje, 2) práce podnikatelova, kterýž vědomosti tyto upotřebuje, náklad pro každý výrobek nevyhnutelný s potřebami obecnstva — s poptávkou porovnává — prostředky výroby sestaví a práci řídí — a 3) práce dělníkova, kterýž myšlenku učencovu

pod správou podnikatele silou svalů svých vy-
vodí. *) Někdy se konají od rozličných osob
a dají se snadno rozeznati dle času a povahy
své — někdy zase bývají konány všechny od
jedné osoby a splývají jako v jedno; všechny
ale jsou výrobné, ať již působí pro výrobu
bezpośredně jako dělník a nebo neposředně
jako učelec.

§. 31.

Pohledněme na vznešený chrám gotický,
mezi jehožto štíhlým sloupením jakoby v šeru
posvátného háje cit zbožnosti ducha našeho se
zmocňuje, jehožto vysoká táhlá věž, outlé
oblouky a ztepilé jehlance k nebi se vypínati
zdají, jako ke cti a chvále Boží! Sterá řemesla
a tisícové ruce musely se spojití, aby mohl

*) Zásluha tohoto rozdělení prací náleží Sayovi, kterýž je ve
svých spisech obšírně provedl; krátce a jasně ve svém
Catechisme chap. IV.

Garnier ve svých *Eléments de l'économie pol.* vyjádřil
to stručně: «Il n'y a pas de produit où l'on ne puisse de
couvrir les traces des trois genres des travaux.» 1°. Le
travail du *savant*, 2°. celui de l'*entrepreneur*, 3°. celui de
l'*ouvrier*. — Le *savant découvre*, l'*entrepreneur applique*
et l'*ouvrier exécute.*» str. 35 a 36.

utvořen býti se vším příslušenstvím, se vši svou ozdobou — ve vši velebnosti své, v níž se zraku udivenému představuje. Zdaliž myslíte, že jej postavily jediné ty ruce, kteréž tesaly kamení a železo k němu kovaly, a ten, v jehož hlavě první obraz vznešeného díla toho se zrodil, na jehož slovo mohutné ty oudy k celku se pojily, pod jehož zrakem ze země vyrůstal tento div lidské síly, tato pýcha lidského umění, jako vyrůstá stoletá doubrava pod okem Hospodinovým — ten by byl za nic ve všem tom?

Vstoupněte do rozsáhlé fabriky: spatříte tu nesčíslné stroje, kola a kliky, nohy a ramena, prsty a zuby divných forem, vše se to točí, pohybuje, chodí, sem a tam sahá, stoupá a sestavuje, až člověka nezkušeného hrůza pojmá, aby tito v pravdě živí tvorové jemu neznámé povahy na něho se nevyřtili — a spolu úžas nad smělostí člověka, kterýž se odvážil, drží rukou takorůž do oboru tvorce sáhnouti, mrtvou hmotu opatřiti životem, citem a činností, kázav jí, vyvésti díla s čistotou, jemností a pravidelností, jakéž sám člověk dělník není schopen. Haldy tovarů jsou výsledkem jich práce a tisíce lidí opatřují se vším šatstvem i náradím, a ten,

jenž všechny tyto stroje vymyslí, jehož slovem v život vstoupily; na jehož pokynutí se hýbají, pracují a se staví — ten by byl nepřispěl k náramné jich výrobě, jedině proto, že rukou svých ke hmotě nepřiložil?

Nezřídka slýchá se vytýkati fabrikám novějším, že člověka snižují k nástroji, že z něho dělají stroj podřízený jinému stroji slepému. Dejme tomu. Vy ale přiznáváte, že jsou *výrobní dělníci* ve fabrikách, a učencům, kteříž stroje ty vymyslíli aneb řídí, to odpíráte? Když teda dělník ve fabrice je pouhým strojem — kdo vlastně vyrobuje? zdaž stroj aneb ten který jím vládne? A řekneteli, že pracuje jedině dělník-stroj, teda musíte též vysloviti, že na poli pracuje motyka a ten, kterýž ji vede, že je záhaleč.

Ti, kteříž výrobnost prací *postředních* průmyslu upírají, podobají se dětem, kteréž se domýšlejí, že jsou to samojediné větve stromu, kteréž ovoce nosí a listí, kmen a koření jeho že v tom nemají žádného účastenství.

§. 32.

Úkolem všeho lidského průmyslu není (jak již praveno) utvořiti novou hmotu; všecka naše

práce záleží v tom, hmoty přírodní *sestaviti* a silám jich dáti *ruch* (hnutí), tak aby z jejich vzájemného v sebe působení povstal žádoucí výsledek, jenž může sloužiti potřebám a žádostem lidským. Zásluha naše spočívá jedině v umělém sestavení neb kombinaci sil a v udělení ruchu. Tak přemáháme odpor hmoty a tření kol při mlýně buď tíží neb odstředivostí vody, proti proudu řeky postavíme nepronikavost zdi, a tíži i nepohyblivost břemen překonáváme skrze rozpínavost páry.

Podobné je jednání naše při působení v člověka a ducha jeho. My zajisté můžeme utvořit ducha tak málo jako hmotu: celá naše práce je jen kombinace sil a pudů. Proti pudu bořivosti stavíme cit spravedlnosti, pud k pohodlí přemáháme žádostí zisku — a směr jednotlivosti (individualismus), sobectví a osamělosti pudem rodinným, citem lásky a přátelství, touhou po společnosti.

Tamo je účelem našim opatřiti tělo své vším potřebným, zde přiblížiti ducha k onomu ideálu, v jehož dosažení vidíme povolání člověka. Tam vyrobujeme — zde vzděláváme. Tam je výsledek práce naší *užitečnost do věci* vložená

a bohatství, zde osvěta duchu udělená a — humanita.

To jest hranice ovšem ne dosti určitá moci lidské; co za ní leží je v moci Boží.

Obor naší činnosti obsahuje jen prostoru mezi hmotou a duchem. Jako v člověku samém obě moci se stýkají tak i ve světě jejich poměry padají pod moc a sílu jeho. Tak je postaven člověk mezi hmotou a duchem jako mezi dvěma světy: čím lépe se zrak jeho zostrí, na jedné straně dušeslovím a vědami filosofickými, na druhé zase přírodnictvím, tím větší a větší bude okres, ježž na nesmírných těchto globech přehlédne — ale tam kde je vrch obliny jejich, tam je i meze vědy a síly jeho, již věčně nebude moci přestoupiti; oba ty světy najednou přehlednouti může jen ten veliký Nepochopitelný, kterýž obsahuje vesmír!

§. 33.

Výroba není tvoření hmoty ale její vypracování a zužitečnění skrze práci lidskou. Smith a Malthus mýlili se v tom, že přehlédli mezi větvemi výroby práce nepostředné a působení ducha na hmotu — že nerozeznávali v práci

lidské dvojí živel: sílu svalů a moc ducha. Tato pak dává pravidla pro činnost oněch. Pouhé na zdař bůh hmatání rukou a svalů napínání bez vedení ducha, vyrobilo by tak málo, jako samotná hlína, bez vláhý, světla a tepla — bez pořádku, kterýž jí dává zákon počasů ročních.

Omyl jejich vyvrátil z části již důmyslný Say — ale on sám, jakož jsme viděli, nedošel ve věci té potřebné jasnosti; lépe učený Storch a výmluvný Gioja — v nejnovějších časech zvláště vítězně ostromyslný Rossi a důkladný Dunoyer blud ten porazili. Tito však ve své horlivosti dali se zavésti příliš daleko. Dle našeho zdání náleží duch lidský s pracemi svými do oboru politické ekonomie, jen pokud je *činitel* neb faktor její, nikoli ale *jako předmět* výroby. Země, kapitál a práce jsou hlavní prameny výroby: ve *práci* sluší rozeznávati činitel sílu tělesní, a činitel sílu duševní. *Tato* může patřiti pod řád a pravidlo výroby *pokud tvoří*, nikoli ale pokud sama má býti vzdělána a tvořena. Podobně vzduch (ač je hmota) padá pod uvážení národního hospodářství toliko co pomocník výroby, co síla pracující při ní (na př. na některých železnicích co pudidlo vozů)

— ne však co předmět výroby — čímž by se stal ovšem, kdyby se některý průmysl jeho tvořením (lépe sestavováním) ne-li jen čistěním obíral. Rossi a Dunoyer a po nich někteří novější němečtí ekonomisté, nedbajíce na rozdíl, kterýž věčně věkův zůstane mezi světem duševním a hmotným, chtěli oba slíti do jedné formy, a cnosti i vědomosti duše lidské podrobiti zákonům průmyslu jako výrobky hmotné. Omyl jejich povstal z toho, že obrazně vyjádření »statky duševní« brali v přísném smyslu slova, a že položili za předmět výroby člověka, kterýž je její pán — a jehož obsluha je účel její. Byli by se tomuto bludu vyhnuli, kdyby byli s paměti nespustili výměr slova »statek« od všech téměř ekonomistů přijatý, že jest to věc cenná služící potřebám neb žádostem člověka. Vytknuli jsme sami mnohé podobnosti, kteréž se vyskytují mezi výrobou hmoty a vzděláváním ducha, ale také na rozdíl velike jsme ukázali. Duch se nepodrobí věčně zákonům, dle nichž se dá spravovati svět hmotný — věčně k němu nebudeme moci přiložiti loket a váhu aneb, abychom se vyjádřili, slovy básníka našeho:

Tak i do soustavné káry
Po německu jeho žáry
Vědně věkův nevpravíš:
Marně brachu svěhlaviš! (Čelakovský.)

§. 34.

Náramné rozdílnosti, kteréž jsou ve převra-
tech a proměnách světa hmotného a světa du-
ševního, zajisté všickni cítíme, a vznešenost vý-
tvorů duševních nad statky tělesné je tak ve-
líká a patrná, že se myslí náš protiví vědomosti,
cnosti a jiné výtvořů práce duševní s jinými
statky do jedné řady postaviti; a pravímeli, že
statkové duševní, že cnosti a vědomosti jsou
naším největším bohatstvím, jest to vlastně jako
bychom řekli, že jsou bez porovnání vznešenější
než všechny statky vezdejší, jež svým bohatstvím
jmenujeme.

Mluvímeli o statcích a bohatství duševním
jest to teda jen obrazně vyjádření; ve smyslu
přirozeném, jednoduchém a pravém, nazýváme
bohatstvím statky hmotné, sloužící potřebám a
žádostem lidským, a výrobky jmenujeme jen statky
hmotné, v nichžto se síla lidská sloučila se
hmotou. Tyto jediné klademe do oboru národ-
ního hospodářství. Jeho úlohou jest vypátrati

a ustanoviti pravidla dle nichž statkové tito povstávají, se rozdělují, vyměňují a hynou; tuto práci koná ale jediné pro statky *hmotné*: podobná pravidla pro statky *duševní* udati zůstavujeme slušně náboženství, dušesloví, vychovatelství, krasovědě a jiným náukám; do našeho oboru to nepadá. Nelze nám považovati lidi za předmět výroby a sám jazyk zpouzí se nám, nazvati učenost, šlechetenství, hrdinství, vlastenectví, nábožnost a nevinnost výrobkami. Nechceme díla Rafaela, knížete malířů, tyto vzory krásy, nechceme básně životoprné velikého Shakespeara, nechceme spisy Platonův, Komen-ských, Koperníkův a Nevtonův do jedné řady staviti s výrobky průmyslu, s kartouny a manšestry, se hřebíky a hrncemi, jinak bychom dle těchže pravidel i svatou víru Kristovu, již spasitel učením svým a skrze apoštoly své lidstvu utvořil, mezi výrobky nehmotné museli počítati.

Nám je dosti na tom, uznati slavně užitečnost a vznešenost všelikých prací *duševních*. Nám je dosti na tom, vysloviti to s úctou a radostí, že tyto práce nehmotné jsou základem vší výroby, pramenem všelikého bohatství.

Jsoutě ony jako světlo, bez nichž bychom věci hmotné takřka neviděli — ale jsou spolu vznešené nad statky hmotnými, jako jest vznešený Bůh nadě vším světem hmotným, jenž z něho pochází, ačkoli on sám je nejjistější duch.

Statky duševní, čnosti a vědomosti vnímají do oboru státního hospodářství, neslouží k pozvešení této vědy, kteráž je sama sebou dosti důležitá, anobř je jako snížením a zneuctěním říše duševní — jako rouhání se tvora proti tvorci svému.